

OILA HUQUQIDA ALIMENT MAJBURIYATLARINING HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Ro‘ziyev Dostonbek Rustam o‘g‘li

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

“Tarix va ijtimoiy fanlar” kafedrası assistenti

E-mail: druziyev84@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada oila huquqida aliment majburiyatlarining huquqiy mohiyati, ularning vujudga kelish asoslari va aliment huquqiy munosabatlarining subyektlari tahlil qilingan. Shuningdek, ota-onalar, bolalar, er-xotinlar hamda boshqa oila a‘zolarining aliment majburiyatlari O‘zbekiston Respublikasi Oila kodeksi normalari asosida yoritilgan. Aliment undirishning sud va notarial tartibi, aliment to‘lovlarini ta‘minlash mexanizmlari, ushbu sohada amalga oshirilayotgan islohotlar hamda aliment institutini takomillashtirishning dolzarb masalalari ilmiy-huquqiy jihatdan tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: aliment, aliment majburiyati, oila huquqi, voyaga yetmagan bola, ota-ona, er-xotin, oilaviy munosabatlar, sud buyrug‘i, notarial kelishuv, ijro harakatlari.

Аннотация

В данной статье исследуются правовая сущность алиментных обязательств в семейном праве, основания их возникновения и субъекты алиментных правоотношений. На основе норм Семейного кодекса Республики Узбекистан рассматриваются алиментные обязательства родителей, детей, супругов и других членов семьи. Также анализируются судебный и нотариальный порядок взыскания алиментов, механизмы обеспечения их

исполнения, современные реформы в данной сфере и актуальные вопросы совершенствования института алиментных обязательств.

Ключевые слова: алименты, алиментные обязательства, семейное право, несовершеннолетний ребенок, родители, супруги, семейные отношения, судебный приказ, нотариальное соглашение, исполнительное производство.

Abstract

This article examines the legal nature of alimony obligations in family law, the grounds for their emergence, and the subjects of alimony legal relations. Based on the Family Code of the Republic of Uzbekistan, the alimony obligations of parents, children, spouses, and other family members are analyzed. The paper also explores judicial and notarial procedures for alimony recovery, enforcement mechanisms, ongoing reforms in this field, and current issues related to improving the institution of alimony obligations.

Keywords: alimony, alimony obligation, family law, minor child, parents, spouses, family relations, court order, notarial agreement, enforcement proceedings.

Kirish: Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, insonning jismoniy, ma'naviy va axloqiy shakllanishida muhim o'rin egallaydi. Oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat, mehr-oqibat va moddiy yordam munosabatlari oilaning barqaror faoliyat yuritishiga xizmat qiladi. Shu jihatdan aliment majburiyatlari oilaviy-huquqiy munosabatlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Aliment instituti yordamga muhtoj oila a'zolarining moddiy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan bo'lib, u oilaviy birdamlik va ijtimoiy adolat tamoyillarining huquqiy ifodasi sifatida namoyon bo'ladi [1].

Bugungi kunda nikohdan ajralish holatlarining ortishi, migratsiya jarayonlarining kuchayishi, ayrim hollarda ota-onalarning o'z majburiyatlarini lozim darajada bajarmasligi aliment munosabatlarning dolzarbligini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, voyaga yetmagan bolalarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularning munosib yashash sharoitlarini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor

yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli aliment institutining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur oʻrganish, uning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish hamda xalqaro standartlar asosida rivojlantirish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega [2].

Oila huquqida aliment institutining huquqiy mohiyati

Aliment instituti oila huquqining eng muhim institutlaridan biri boʻlib, u oila aʼzolarining bir-birini moddiy jihatdan taʼminlash majburiyatlarini tartibga soladi. Aliment tushunchasi lotincha “alimentum” soʻzidan kelib chiqqan boʻlib, oziqlantirish, taʼminlash va boqish maʼnolarini anglatadi. Zamonaviy huquqiy tizimlarda aliment moddiy yordamga muhtoj boʻlgan oila aʼzolarining qonuniy manfaatlarini himoya qilishning muhim vositasi sifatida qaraladi [3].

Aliment majburiyatlarining huquqiy mohiyati shundaki, ular shaxsiy va mulkiy xarakterga ega boʻlib, bevosita oilaviy munosabatlardan kelib chiqadi. Ushbu majburiyatlar oila aʼzolari oʻrtasidagi qarindoshlik, nikoh yoki farzandlikka olish munosabatlariga asoslanadi. Aliment majburiyatlari boshqa fuqarolik-huquqiy majburiyatlardan farqli ravishda shaxs bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, boshqa shaxsga oʻtkazilishi yoki topshirilishi mumkin emas.

Aliment institutining asosida insonparvarlik, ijtimoiy adolat va oilaviy birdamlik tamoyillari yotadi. Ushbu tamoyillar davlat tomonidan himoya qilinib, oila aʼzolarining oʻzaro masʼuliyatini kuchaytirishga xizmat qiladi. Shu bois aliment majburiyatlari nafaqat huquqiy, balki axloqiy ahamiyatga ham ega boʻlgan munosabatlar sifatida eʼtirof etiladi [4].

Aliment majburiyatlarining vujudga kelish asoslari

Aliment majburiyatlari muayyan yuridik faktlarning mavjudligi bilan bogʻliq holda yuzaga keladi. Oʻzbekiston Respublikasi Oila kodeksida aliment munosabatlarining asoslari aniq belgilangan boʻlib, ular qarindoshlik, nikoh, farzandlikka olish, mehnatga layoqatsizlik va moddiy yordamga muhtojlik kabi holatlarni qamrab oladi.

Qarindoshlik aliment majburiyatlarining eng muhim asoslaridan biri hisoblanadi. Ota-onalar va bolalar, bobo-buvilar va nevaralar, aka-uka va opa-singillar o'rtasidagi ayrim hollarda yuzaga keladigan aliment munosabatlari aynan qarindoshlik aloqalariga asoslanadi. Nikoh munosabatlari ham aliment majburiyatlarining muhim manbai bo'lib xizmat qiladi. Er-xotinlar bir-birlarini moddiy qo'llab-quvvatlashlari shart bo'lib, qonunda nazarda tutilgan ayrim hollarda bu majburiyat nikoh bekor qilingandan keyin ham davom etishi mumkin [5].

Farzandlikka olish natijasida ham aliment majburiyatlari yuzaga keladi. Farzandlikka oluvchi shaxs biologik ota-onaga tenglashtiriladi va bolaning moddiy ta'minoti uchun mas'ul hisoblanadi. Ushbu norma farzandlikka olingan bolalarning manfaatlarini samarali himoya qilishga xizmat qiladi.

Ota-onalarning voyaga yetmagan bolalarni ta'minlash majburiyati

Voyaga yetmagan bolalarni ta'minlash ota-onalarning eng muhim konstitutsiyaviy va oilaviy-huquqiy majburiyatlaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda Oila kodeksida ota-onalar farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majbur ekanligi belgilangan [6].

Bolaning ota-onasi bilan birga yashashi yoki alohida yashashi aliment majburiyatiga ta'sir ko'rsatmaydi. Shuningdek, nikohning bekor qilinishi ham ota-onaning o'z farzandiga nisbatan majburiyatlarini tugatmaydi. Aksincha, ajrashgan ota-onalarning farzand oldidagi mas'uliyati saqlanib qoladi va zarur hollarda aliment sud tartibida undiriladi.

Voyaga yetmagan bolalarning manfaatlarini himoya qilish xalqaro huquq normalarida ham alohida e'tirof etilgan. Xususan, Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyada bolaning munosib turmush darajasiga ega bo'lish huquqi mustahkamlangan. Aliment ushbu huquqning amaliy ta'minotini kafolatlovchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi [7].

Voyaga yetgan bolalarning ota-onalarni ta'minlash majburiyati

Oilaviy munosabatlarda o‘zaro yordam tamoyili ikki tomonlama xarakterga ega. Ota-onalar bolalarni voyaga yetguniga qadar boqish majburiyatiga ega bo‘lsalar, voyaga yetgan va mehnatga layoqatli bolalar ham o‘z navbatida mehnatga layoqatsiz va yordamga muhtoj ota-onalariga moddiy yordam ko‘rsatishlari lozim.

Mazkur majburiyat milliy qadriyatlar, oilaviy an‘analar va insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi. Sudlar aliment undirish to‘g‘risidagi ishlarni ko‘rib chiqishda ota-onalarning ehtiyojlarini, sog‘lig‘i holatini va farzandlarning moddiy imkoniyatlarini har tomonlama baholaydilar. Bu esa aliment munosabatlarda adolat tamoyilining ta‘minlanishiga xizmat qiladi [8].

Er-xotin va sobiq er-xotinlarning aliment majburiyatlari

Oila kodeksida er-xotinlarning bir-biriga moddiy yordam ko‘rsatish majburiyati mustahkamlangan. Nikoh davrida ushbu majburiyat oilaviy hamkorlikning ajralmas qismi hisoblanadi. Biroq ayrim hollarda nikoh bekor qilingandan keyin ham aliment munosabatlari saqlanib qolishi mumkin.

Homilador ayol, uch yoshga to‘lmagan bolani parvarishlayotgan sobiq turmush o‘rtog‘i, mehnatga layoqatsiz va yordamga muhtoj sobiq er yoki xotin aliment olish huquqiga ega bo‘lishi mumkin. Ushbu normalar oilaviy munosabatlarda ijtimoiy himoya va insonparvarlik tamoyillarini ta‘minlashga xizmat qiladi [9].

Aliment undirishning huquqiy mexanizmlari

Aliment undirish ixtiyoriy va majburiy tartibda amalga oshirilishi mumkin. Ixtiyoriy tartibda taraflar o‘zaro kelishuv tuzishlari va uni notarial tartibda tasdiqlashlari mumkin. Bunday kelishuv ijro hujjati kuchiga ega bo‘lib, sud qarorisiz ham ijro etilishi mumkin.

Taraflar o‘rtasida kelishuv mavjud bo‘lmagan hollarda aliment sud tartibida undiriladi. Sud aliment miqdorini belgilashda bolaning manfaatlari, taraflarning moddiy ahvoli va boshqa muhim holatlarni hisobga oladi. Sud qarori qonuniy kuchga kirgandan so‘ng Majburiy ijro byurosi tomonidan ijroga qaratiladi [10].

So‘nggi yillarda aliment qarzдорlariga nisbatan mol-mulkni xatlash, bank hisobvaraqlarini bloklash, chet elga chiqishni cheklash kabi ta’sir choralarini qo‘llash amaliyoti kengaytirildi. Bu esa aliment to‘lovlarining o‘z vaqtida undirilishini ta’minlashga xizmat qilmoqda.

O‘zbekistonda aliment institutini takomillashtirish masalalari

Yangi O‘zbekiston sharoitida bolalar manfaatlarini himoya qilish va oilani qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Shu munosabat bilan aliment munosabatlarini takomillashtirishga qaratilgan qator islohotlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, aliment to‘lovlarini nazorat qilishning elektron tizimlarini joriy etish, aliment qarzдорligini qisqartirish, ijro harakatlari samaradorligini oshirish hamda voyaga yetmagan bolalarning huquqlarini yanada ishonchli himoya qilish bo‘yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [11].

Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi aliment to‘lovlarini monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytirib, ijro organlari faoliyati samaradorligini oshirmoqda. Bundan tashqari, xalqaro migratsiya jarayonlari sharoitida chet elda yashayotgan ota-onalardan aliment undirish masalalari bo‘yicha xalqaro hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish zarurati ham ortib bormoqda [12].

Xulosa: Aliment majburiyatlari oila huquqining eng muhim institutlaridan biri bo‘lib, oilaning moddiy barqarorligini ta’minlash va yordamga muhtoj shaxslarning manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi. Aliment munosabatlari ota-onalar, bolalar, er-xotinlar va boshqa oila a’zolari o‘rtasidagi o‘zaro mas’uliyat tamoyillariga asoslanadi.

O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan sud-huquq va ijtimoiy islohotlar aliment institutining yanada takomillashishiga, voyaga yetmagan bolalar hamda yordamga muhtoj fuqarolarning huquqlarini samarali himoya qilishga xizmat qilmoqda. Aliment tizimini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish va uning ijro

mexanizmlarini kuchaytirish kelgusida ham ushbu sohaning ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] O‘zbekiston Respublikasi Oila kodeksi. – Toshkent, 2025.
- [2] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
- [3] Ne‘matov J. Oila huquqi. – Toshkent: TDYU, 2023.
- [4] Ismoilov B. Oila huquqi nazariyasi. – Toshkent: Adolat, 2022.
- [5] O‘zbekiston Respublikasi Oila kodeksi, aliment majburiyatlariga oid moddalar.
- [6] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, oila va bolalar huquqlariga oid normalar.
- [7] BMTning Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi. 1989.
- [8] Yuldashev A. Oila huquqi. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar publish, 2023.
- [9] O‘zbekiston Respublikasi Oila kodeksi, er-xotinlarning aliment huquq va majburiyatlari.
- [10] O‘zbekiston Respublikasining “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to‘g‘risida”gi Qonuni.
- [11] Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
- [12] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining oila va bolalarni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari.